

Наукові перспективи
Видавнича група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СУЧАСНІЙ
НАУЦІ

№9 (15)

2023

*Серія: історія та
археологія,
державне
управління,
економіка,
педагогіка,
техніка,
право*

*Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея
докторів наук з державного управління»
Громадська організація «Асоціація науковців України»
Науковий парк Національного Авіаційного Університету*

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Актуальні питання у сучасній науці»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка»,
Серія «Державне управління», Серія «Техніка»,
Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 9(15) 2023

Київ – 2023

*Public Scientific Organization «Ukrainian Assembly of
Doctors of Sciences in Public Administration»
Public Organization «Association of Scientists of Ukraine»
Scientific Park of the National Aviation University*

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

«Current issues in modern science»

*("Pedagogy" Series, "Law" Series, Economy Series,
"Public Administration" Series, "Technology" Series,
"History and Archeology" Series)*

Issue № 9(15) 2023

Kyiv – 2023

УДК 342.951:351.82

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-520-530](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-520-530)

Оніщик Юрій Віталійович доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри приватного та публічного права, Київський національний університет технологій та дизайну, вул. Мала Шияновська (Немировича-Данченка), 2, м. Київ, 01011, тел.: (044) 256-29-98, <https://orcid.org/0000-0003-3355-3392>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей правового регулювання антикорупційної експертизи в міжнародних актах та законодавстві зарубіжних країн.

Встановлено, що вихідні положення міжнародних стандартів антикорупційної експертизи визначені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року. З'ясовано, що положення даних міжнародних документів є основою для створення універсальної системи запобігання корупції для держав-учасниць цих Конвенцій.

Проаналізовано правове регулювання антикорупційної експертизи в таких країнах як Іспанія, Португалія, Польща, Німеччина, Швеція, Італія, Болгарія, Велика Британія, Хорватія, Литва, Киргизстан, Вірменія, Молдова, Нідерланди. Зроблено висновок, що у більшості зарубіжних країн порядок і правила оцінки проєктів нормативно-правових актів на корупціогенність спеціально не регулюються ні в регламентах парламентів, ні в постановах уряду, ні в актах правоохоронних органів. У деяких країнах (Іспанія, Португалія, Польща) в регламентах вищого законодавчого органу йдеться лише про можливість здійснення правової експертизи. Прикладами правового регулювання антикорупційної експертизи є законодавство таких країн як Литва, Киргизстан, Вірменія, Молдова, Нідерланди. Звернуто увагу на те, що у деяких країнах (Болгарія, Велика Британія, Хорватія) правове регулювання антикорупційної експертизи відсутнє і вимоги Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року не дотримано, що свідчить про відсутність інституту антикорупційної експертизи та не виконання міжнародних стандартів щодо запобігання корупції для держав-учасниць цих Конвенцій.

Констатовано, що при формуванні законодавства у сфері запобігання корупції доцільно враховувати міжнародний та іноземний досвід правового регулювання антикорупційної експертизи і застосовувати його в межах стратегічних перспектив розвитку України. Виважене використання досвіду зарубіжних країн дозволить створити оптимальне уявлення про напрями вдосконалення правового регулювання антикорупційної експертизи в Україні.

Ключові слова: антикорупційна експертиза, запобігання корупції, міжнародні стандарти, досвід зарубіжних країн, правове регулювання.

Onishchuk Yuriy Vitaliyovych Doctor of legal sciences, professor, head of the Department of private and public law, Kyiv National University of Technologies and Design, Mala Shyianovska St. (Nemyrovycha-Danchenka), 2, Kyiv, 01011, tel.: (044) 256-29-98, <https://orcid.org/0000-0003-3355-3392>

LEGAL REGULATION OF ANTI-CORRUPTION EXPERTISE: INTERNATIONAL STANDARDS AND EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities of the legal regulation of anti-corruption expertise in international acts and the legislation of foreign countries.

It has been established that the original provisions of the international standards of anti-corruption examination are defined in the 2000 United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the 2003 United Nations Convention against Corruption. It was found that the provisions of these international documents are the basis for the creation of a universal corruption prevention system for the member states of these Conventions.

The legal regulation of anti-corruption expertise in such countries as Spain, Portugal, Poland, Germany, Sweden, Italy, Bulgaria, Great Britain, Croatia, Lithuania, Kyrgyzstan, Armenia, Moldova, and the Netherlands was analyzed. It was concluded that in most foreign countries, the procedure and rules for assessing projects of normative legal acts for corruption are not specifically regulated either in the regulations of the parliaments, nor in the government resolutions, nor in the acts of law enforcement agencies. In some countries (Spain, Portugal, Poland), the regulations of the highest legislative body refer only to the possibility of conducting a legal examination. Examples of legal regulation of anti-corruption examination are the legislation of such countries as Lithuania, Kyrgyzstan, Armenia, Moldova, and the Netherlands. Attention is drawn to the fact that in some countries (Bulgaria, Great Britain, Croatia) there is no legal regulation of anti-corruption expertise and the requirements of the United Nations Convention against Transnational Organized

Crime of 2000 and the United Nations Convention against Corruption of 2003 are not met, which indicates the absence of an institute of anti-corruption expertise and the non-fulfillment of international standards for the prevention of corruption for the member states of these Conventions.

It was established that when forming legislation in the field of corruption prevention, it is expedient to take into account the international and foreign experience of legal regulation of anti-corruption expertise and apply it within the strategic prospects of Ukraine's development. Balanced use of the experience of foreign countries will allow to create an optimal idea of the directions for improving the legal regulation of anti-corruption expertise in Ukraine.

Keywords: anti-corruption expertise, corruption prevention, international standards, experience of foreign countries, legal regulation.

Постановка проблеми. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні є одним із пріоритетних завдань. Ефективність, збалансованість та якість такої державно-правової політики безпосередньо залежить від стану законодавчої бази, яка регулює суспільні відносини, відповідні інститути суспільства та держави у сфері запобігання корупції. Значну роль у забезпеченні якості чинного законодавства в Україні відіграє антикорупційна експертиза, яка сприяє виявленню в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розробленню рекомендацій стосовно їх усунення [1]. У цьому контексті актуальним є вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання антикорупційної експертизи для оцінки можливості застосування його в межах стратегічних перспектив розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим питанням правового регулювання антикорупційної експертизи присвячені праці таких учених, як О.Р. Дашковська, Л.М. Корнута, Т.О. Коломоець, В.К. Колпаков, М.О. Лисенко, І.О. Луговий, Д.Г. Михайленко, В.Л. Ортинський, Р.О. Рева, Н.В. Сметаніна, С.О. Шатрава та ін. Однак в умовах розвитку та оновлення законодавчої бази, стан правового регулювання інституту антикорупційної експертизи потребує постійного перегляду та аналізу з метою визначення можливих шляхів його удосконалення та оптимізації.

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання антикорупційної експертизи в міжнародних актах та законодавстві зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Вихідні положення міжнародних стандартів антикорупційної експертизи визначені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року.

У ст. 9 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року на держави покладено обов'язок вживати законодавчі, адміністративні та інші заходи для сприяння добросовісності, а також для попередження і виявлення корупції серед публічних посадових осіб і покарання за неї. Кожна Держава-учасниця вживає заходів для забезпечення ефективних дій її органів у сфері попередження і виявлення корупції серед публічних посадових осіб і покарання за неї, у тому числі шляхом надання таким органам достатньої незалежності, щоб перешкодити неправомірному впливу на їхні дії [2].

Згідно ч. 2 ст. 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року кожна Держава-учасниця прагне встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції. У ч. 3 ст. 5 цієї Конвенції передбачено, що кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності стосовно запобігання корупції та боротьби з нею. Згідно ст. 12 цієї Конвенції кожна Держава-учасниця вживає заходів, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, спрямованих на запобігання корупції у приватному секторі. У ст. 13 цієї Конвенції встановлено, що кожна Держава-учасниця вживає належних заходів, у межах своїх можливостей та відповідно до основоположних принципів внутрішнього права, для сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею [3].

Ці положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року є основою для створення універсальної системи запобігання корупції для держав-учасниць цих Конвенцій.

У більшості зарубіжних країн порядок і правила оцінки проектів нормативно-правових актів на корупціогенність спеціально не регулюються ні в регламентах парламентів, ні в постановах уряду, ні в актах правоохоронних органів. У деяких країнах (Іспанія, Португалія, Польща) в регламентах вищого законодавчого органу йдеться лише про можливість здійснення правової експертизи. Так, у ч. 3 ст. 34 Регламенту Сейму Республіки Польща передбачено можливість направлення проекту на експертизу, якщо у пояснювальній записці немає згадки про її проведення в період підготовки проекту до розгляду в Сеймі. У межах цієї експертизи може бути повністю або частково проведено й оцінку проекту на корупціогенність [4, с. 75].

Основну відповідальність за виконання експертизи законодавчих пропозицій, у тому числі за оцінювання пов'язаних із ними фінансових витрат і вигод та аналіз впливу на різні групи та різних осіб, покладають на міністерство, яке ініціює законопроект. Міністерство-ініціатор через відповідного міністра повинне надати уряду докази, підкріплені результатами аналізу, на засвідчення того, що ухвалення законопроекту є найкращим способом досягнення цілей політики, а отже, розроблення законопроекту має бути продовжене. У більшості країн, де правом законодавчої ініціативи наділений лише уряд, висновок комітету стосовно певного законопроекту стає основою для ухвалення рішення парламентом. При цьому рішення парламенту рідко суперечить висновку комітету. Якщо уряд зацікавлений в ухваленні того чи іншого законопроекту, у першу чергу, він має взаємодіяти з комітетом. Ухвалення законопроекту парламентом є наслідком підтримки законопроекту членами комітету, яку забезпечують переважно через партійну дисципліну та неформальну комунікацію членів парламенту та партій [5, с. 23].

Як правило в законодавчих актах зазначається, що парламент, суд чи інший державний орган може проводити антикорупційну експертизу нормативно-правового акту, які обирає вказаний орган на власний розсуд. При цьому, відповідних методичних рекомендацій немає, так само як і критеріїв проведення антикорупційної експертизи [6, с. 55-56]. У Німеччині коло суб'єктів, які беруть участь у процесі організації антикорупційної експертизи, нічим не обмежене і включає спеціалізовані дослідницькі наукові центри, міністерства й інші зацікавлені організації (наприклад, Інститут з вивчення проблем правової держави у Вільному університеті м. Берлін). Змішаний спосіб організації антикорупційної експертизи характерний, зокрема, для Італії та Швеції, де для оцінки ефективності дії норм права формують урядову комісію (Швеція) або профільну комісію (Італія). Метою діяльності цих органів є вивчення потреби в подальшому реформуванні прийнятого законодавства. Крім того, такі органи мають право проводити з власної ініціативи, а також за дорученням урядових структур розслідування щодо застосування та ефективності норм національного законодавства [4, с. 75].

Таким чином, антикорупційну експертизу можуть здійснюють комітети парламентів і юридичні відділи апаратів парламентів, адміністрації президента (апарату уряду), а за дорученням останнього – міністерство юстиції відповідної країни в межах правової експертизи. Загалом в зарубіжних країнах створено розгалужену систему органів, які здійснюють оцінку регулюючого впливу законопроектів, складовою якої є виявлення та усунення дефектів правового характеру. Висновок правової експертизи нормативно-правових актів хоча і має, як правило, рекомендаційний характер, але через повагу до експертів та їх високий професіоналізм береться до уваги і

враховується при доопрацюванні об'єкта експертизи. В багатьох країнах створені організації, на які покладено обов'язок проведення правової експертизи нормативно-правових актів. Розроблені методики проведення експертизи є необхідною умовою якісного її проведення. Спостерігається тенденція, відповідно до якої авторитет висновку правової експертизи тим вищий, чим більш відкритим є процес правотворчості для суспільства [7, с. 149].

Прикладами правового регулювання антикорупційної експертизи, які заслуговують на увагу, є законодавство таких країн як Литва, Киргизстан, Вірменія, Молдова, Нідерланди.

У Законі Литовської Республіки «Про запобігання корупції» від 28 травня 2002 року № IX-904 прямо передбачено здійснення антикорупційної оцінки законопроектів. Так, згідно ст. 8 цього Закону законопроекти обов'язково проходять антикорупційну оцінку, якщо вони стосуються: передачі права власності чи управління державного або комунального майна приватним особам; збільшення або зменшення доходів чи видатків державного або муніципальних бюджетів за рахунок передачі виконання функцій держави або функцій муніципалітетів приватним особам або організаціям; державних закупівель товарів чи послуг; надання громадянства в якості винятку; організації конкурсів на посаду в державному установах; встановлення, скасування або внесення змін до вимог щодо кваліфікації, сертифікації та ротації осіб, які працюють в місцях обслуговування громадян; постачання товарів або надання послуг за державними контрактами; встановлення, скасування або зміна вимог до діяльності, яка вимагає дозволу державних або муніципальних органів; фармації та медицини тощо. При цьому цей перелік не є виключним. Антикорупційна експертиза може бути проведена і за бажанням розробника законопроекту, якщо він вважає, що законопроект може вплинути на масштаби корупції. У законодавстві Литовської Республіки також чітко визначено уповноважені установи на здійснення антикорупційної експертизи та детально сформовані методичні рекомендації щодо здійснення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів [8]. Служба спеціальних розслідувань (The Special Investigation Service) уповноважена здійснювати аналіз чинного акту законодавства чи законопроекту за власною ініціативою або за запитом Президента Республіки, Голови Сейму, Прем'єр-міністра, парламентських комітетів, комісій або груп, чи окремого Міністра. Проведення антикорупційної експертизи може бути передано іншим органам державної влади та (або) академічним установам. Антикорупційна експертиза полягає в аналізі проєктів або прийнятих законів з метою виявлення існуючих прогалин в регулюванні, які можуть призвести до корупції, а також дозволять діяти нечесно, несправедливо, таємно чи у суб'єктивний спосіб [9, с. 3].

Проведення антикорупційної експертизи в Киргизстані визначено у Законі «Про нормативно-правові акти». Відповідно до ст. 20 цього Закону проекти нормативних правових актів з питань забезпечення конституційних прав, свобод та обов'язків громадян; правового статусу громадських об'єднань, засобів масової інформації; державного бюджету, податкової системи; екологічної безпеки; боротьби із правопорушеннями; запровадження нових видів державного регулювання підприємницької діяльності підлягають правовій, правозахисній, гендерній, екологічній, антикорупційній та іншій науковій експертизі (залежно від правовідносин, на регулювання яких спрямовано проект нормативного правового акта) [10].

Законодавством Киргизстану не передбачено проведення антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів. Що стосується проектів законів, то положення «Стандарти проведення деяких типів спеціалізованих експертиз законопроектів у Парламенті» від 2008 року містить більш детальні приписи щодо сфер, в яких антикорупційна експертиза є обов'язковою. Відповідно до цих Стандартів, антикорупційна експертиза складається з двох етапів: 1) оцінка відповідності загальним антикорупційним стандартам (конституційні принципи, спрямовані на боротьбу з корупцією, політика щодо боротьби з корупцією, міжнародні договори та національні закони про боротьбу з корупцією); 2) за спеціальним антикорупційним стандартом, який полягає в униканні корупційних факторів, таких як надмірне адміністративне навантаження та дискреційні повноваження, а також нечіткі повноваження державних службовців. Інші фактори – відсутність конкурентних процедур, детальних заборон та обмежень при здійсненні державними службовцями службових обов'язків, механізмів доступу до інформації, усунення конфлікту інтересів. Експерт, що проводить антикорупційну експертизу повинен вказати наявні корупційні ризики та надати рекомендації щодо внесення змін до законопроекту з метою мінімізації корупційного ризику [9, с. 3-4].

У Вірменії проведення антикорупційної експертизи було запроваджено у 2009 році у зв'язку з прийняттям постанови Уряду Республіки Вірменія від 22 жовтня 2009 року № 1205-Н «Про оцінку регулюючого впливу антикорупційних нормативно-правових актів». Антикорупційну експертизу здійснює спеціальний структурний підрозділ Міністерства юстиції – Агентство експертизи правових актів. До завдань Агентства віднесено забезпечення організації та здійснення обов'язкової державної експертизи на відповідність проектів нормативно-правових актів, правових актів, прийнятих керівниками органів державного управління Республіки Вірменія, відомчих нормативно-правових актів, прийнятих органами місцевого самоврядування, Конституції, законам, а також вимогам міжнародних договорів. Агенція складається з 15 посадових осіб, до повноважень вісьмох віднесено питання проведення антикорупційної експертизи [9, с. 2-3].

Особливої уваги заслуговує процес становлення та розвитку інституту антикорупційної експертизи в Молдові. Правове регулювання антикорупційної експертизи в Молдові визначено такими нормативно-правовими актами: Закон «Про законодавчі акти» від 27 грудня 2001 року № 780-X (згідно ст. 22 антикорупційна експертиза є обов'язковою для всіх проектів законодавчих актів); Закон від 18 липня 2003 року № 317-XV «Про нормативно-правові акти Уряду та інших центральних та місцевих органів виконавчої влади» (відповідно до ст. 41 проект нормативного акту Уряду супроводжується в обов'язковому порядку з антикорупційною експертизою, щоб перевірити, чи відповідає він національним та міжнародним антикорупційним стандартам, а також для запобігання появи нових нормативних актів, які сприяють або можуть сприяти корупції); Закон від 6 червня 2002 року № 1104-XV «Про Національний центр боротьби з корупцією» (згідно ст. ст. 4, 5 Центр уповноважений проводити антикорупційну експертизу законопроектів та проектів нормативно-правових актів Уряду та перевіряти їх на відповідність державній політиці у сфері запобігання та протидії корупції, а також запитувати та отримувати від державних органів інформаційну та консультативну підтримку, необхідну для проведення антикорупційної експертизи законопроектів та проектів нормативно-правових актів Уряду); постанова Уряду від 23 серпня 2006 року № 977 «Про антикорупційну експертизу проектів законодавчих та нормативних актів» [9, с. 2].

У 2008 році в Молдові прийнято Закон «Про запобігання корупції і боротьбу з нею», згідно ст. 7 якого було передбачено, що антикорупційна експертиза проектів законодавчих актів та проектів нормативних актів Уряду є обов'язковою. Антикорупційна експертиза проектів законодавчих актів та проектів нормативних актів Уряду являє собою процес оцінки відповідності їх змісту національним та міжнародним антикорупційним стандартам з метою виявлення норм, які сприяють або можуть сприяти корупції, а також розробці рекомендацій щодо виключення їх наслідків. Антикорупційна експертиза проектів законодавчих актів та проектів нормативних актів Уряду проводиться у порядку, встановленому Урядом, відповідно до таких критеріїв: 1) питома вага відсилочних та бланкетних норм у змісті проекту та можливі наслідки; 2) рівень регламентуючих обов'язків, переданих до компетенції органів публічного управління; 3) виявлення протиріч правових норм; 4) рівень відповідальності та обов'язків, покладених на державних службовців; 5) оцінка адміністративних процедур контролю (внутрішнього чи з боку вищих органів); 6) рівень вимог до власників певних прав; 7) рівень прозорості діяльності органів публічної влади. Оцінка інституційних ризиків корупції здійснюється у порядку, встановленому Урядом, який має передбачити також

процес виявлення факторів організаційного характеру, що сприяють чи можуть сприяти корупції, та розробці рекомендацій щодо виключення наслідків зазначених ризиків [11]. На зміну цьому нормативно-правовому акту у 2017 році прийнято Закон «Про невідкладність» [12].

У 2003 році в Нідерландах була запроваджена методологія «превентивної самооцінки корупційної вразливості в публічній сфері», на основі якої державні органи могли проводити оцінку корупційних ризиків. Особливістю цієї методології було використання двох концептуально та процедурно узгоджених методів: аналізу законодавства та проведення опитувань посадових осіб. Експерт, що проводить антикорупційну експертизу повинен вказати наявні корупційні ризики та надати рекомендації щодо внесення змін до законопроекту з метою мінімізації корупційного ризику [9, с. 4].

Необхідно зазначити, що у деяких країнах (Болгарія, Велика Британія, Хорватія) правове регулювання антикорупційної експертизи відсутнє і вимоги Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року не дотримано, що свідчить про відсутність інституту антикорупційної експертизи та не виконання міжнародних стандартів щодо запобігання корупції для держав-учасниць цих Конвенцій.

Висновки. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн вказують на те, що антикорупційна експертиза є одним з найважливіших превентивних заходів у сфері запобігання корупції, який сприяє виявленню й усуненню корупціогенних чинників у чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів. При формуванні законодавства у сфері запобігання корупції доцільно враховувати міжнародний та іноземний досвід правового регулювання антикорупційної експертизи і застосовувати його в межах стратегічних перспектив розвитку України. Виважене використання досвіду зарубіжних країн дозволить створити оптимальне уявлення про напрями вдосконалення правового регулювання антикорупційної експертизи в Україні.

Література:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top>.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
4. Онищук І. Моніторингова експертиза нормативно-правових актів на наявність корупціогенних чинників: міжнародний досвід. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 72–81.

5. Пропозиції щодо вдосконалення експертизи законопроектів. 36 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_On_expertise_UKR.pdf.
6. Tilman Hoppe. Anti-Corruption Assessment of Laws ('Corruption Proofing') Comparative Study and Methodology Publisher: Regional Cooperation Council Trg Bosne i Hercegovine 1/V, 71000. URL: https://archive.rai-see.org/wp-content/uploads/2015/06/Comparative_Study-Methodology_on_Anti-corruption_Assessment_of_Laws.pdf.
7. Рибікова Г.В. Правова експертиза нормативно-правових актів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 230 с.
8. Republic of Lithuania law on corruption prevention No. IX-904 as of 28 th May 2002. URL: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2021/04/kpi_anglu_kalba_eng-2021_04_08.pdf.
9. Антикорупційна експертиза в практиці іноземних держав. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XCMM.pdf.
10. Про нормативно-правові акти: Закон Киргизької Республіки від 20 липня 2009 року № 241. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202591>.
11. Про запобігання корупції і боротьбу з нею: Закон Республіки Молдова від 25 квітня 2008 року № 90. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94205&lang=ru.
12. Про непідкупність: Закон Республіки Молдова від 25 травня 2017 року № 82. URL: <https://online.zakon.kz/m/amp/document/39712689/1/500000#500000500000>.

References:

1. Pro zapobiganya korupcii: Zakon Ukraini vid 14 govtnya 2014 roku № 1700-VII. [On prevention of corruption, 14, 2014] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top> [in Ukrainian].
2. Konvenciya OON proti transnacionalnoi organizovanoi zlochinosti vid 15 listopada 2000 roku [United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15, 2000] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text [in Ukrainian].
3. Konvenciya OON proti korupcii vid 31 govtnya 2003 roku [United Nations Convention against Corruption, 31, 2003] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian].
4. Onischuk, I. (2014). Monitoringova ekspertiza normativno-pravovih aktiv na nayavnist korupciogenih chinnikov: mignarodnii dosvid [Monitoring examination of regulatory legal acts for the presence of corruption-inducing factors: international experience]. Naukoviy chasopis Nacionalnoi akademii prokuraturi Ukraini. № 3., 72-81 – Scientific journal of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine. 3., 72–81 [in Ukrainian].
5. Propozicii shodo vdoskonalenya ekspertizi zakonoproektiv [Proposals for improving the examination of draft laws] (n.d.). undp.org. Retrieved from: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_On_expertise_UKR.pdf [in Ukrainian].
6. Tilman Hoppe. Anti-Corruption Assessment of Laws ('Corruption Proofing') Comparative Study and Methodology Publisher: Regional Cooperation Council Trg Bosne i Hercegovine 1/V, 71000. archive.rai-see.org. Retrieved from: https://archive.rai-see.org/wp-content/uploads/2015/06/Comparative_Study-Methodology_on_Anti-corruption_Assessment_of_Laws.pdf [in English].
7. Ribikova, G.V. (2017). Pravova ekspertiza normativno-pravovih aktiv v Ukraini [Legal examination of normative legal acts in Ukraine]. Candidate thesis. Kyiv [in Ukrainian].
8. Republic of Lithuania law on corruption prevention No. IX-904 as of 28 th May 2002. stt.lt. Retrieved from: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2021/04/kpi_anglu_kalba_eng-2021_04_08.pdf [in Lithuanian].

9. Antikorupciyna ekspertiza v practici inozemnih dergav [Anti-corruption expertise in the practice of foreign countries] (n.d.). usaid.gov. Retrieved from: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XCMM.pdf [in Ukrainian].

10. Pro normativno-pravovi akti: Zakon Kirgiskoi Respubliki vid 20 lipnya 2009 roku № 241 [About normative legal acts] (n.d.). minjust.gov.kg. Retrieved from: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202591> [in Kyrgyz].

11. Pro zapobiganya korupcii i borotbu z neu: Zakon Respubliki Moldova vid 25 kvitnya 2008 roku № 90 [About the prevention of corruption and the fight against it] (n.d.). legis.md. Retrieved from: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94205&lang=ru [in Moldovan].

12. Pro nepidkupnist: Zakon Respubliki Moldova vid 25 travnya 2017 roku № 82 [About incorruptibility] (n.d.). online.zakon.kz. Retrieved from: <https://online.zakon.kz/m/amp/document/39712689/1/500000#500000500000> [in Moldovan].